

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

1-5 EKİM 2018 / ANKARA

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

IV. CİLT

BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ

DİN VE MEZHEPLER TARİHİ

KÜLTÜR VE MEDENİYETLER TARİHİ

TÜRK TARİH KURUMU

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ
IV. CİLT

BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ

DİN VE MEZHEPLER TARİHİ

KÜLTÜR VE MEDENİYETLER TARİHİ

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VIII. Dizi - Sayı: 35^d

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 1-5 Eylül 2018

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

IV. CİLT

**BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ
DİN VE MEZHEPLER TARİHİ
KÜLTÜR VE MEDENİYETLER TARİHİ**

Hazırlayanlar

Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER

ANKARA, 2022

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunun 28.01.2022 tarihli ve 834/20 sayılı kararı gereği e-kitap olarak yayımlanmıştır.

e-ISBN: 978-975-17-5111-9 (tk.)
978-975-17-5115-7 (4.c)

Baskı

Kuban Matbaacılık Yayıncılık
İvedik Organize San. Matbaacılar Sitesi
1514. Cadde No: 20 06190 İVOGSAN - ANKARA
Tel: 0 312 395 20 70 Faks: 0312 395 37 23
Sertifika No: 47331

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Cumhurbaşkanı

Sayın RECEP TAYYİP ERDOĞAN'ın

Koruyucu Başkanlığında

Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenmiştir.

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

KOMİTE BAŞKANI

Refik TURAN

HAZIRLIK KOMİTESİ

Refik TURAN	Güray KIRPIK
Birsel KÜÇÜKSİPAHIOĞLU	Abdurrahman UZUNASLAN
M. Ali ÇAKMAK	Zeki ERASLAN
Nagehan ÜSTÜNDAĞ	Şengül DEMİREL
Birkan SOYKAN	Selin Adile EREN
Uğur Cenk Deniz İMAMOĞLU	Uğur ÖZÇELİK
Semiha NURDAN	

YAYIN KOMİTESİ

Birol ÇETİN	Hüseyin Murat YÜCEL
Ahmet KILINÇ	Semiha NURDAN
Muhammed ÖZLER	

TASHİH KOMİTESİ

Semiha NURDAN	Muhammed ÖZLER
Elif AYDINBAŞ	Mehmet Ali ÖZKAN
Gökhan KOÇ	Sevilay DEMİREZEN
Hande Yaren KARACABEY	Ceyda UÇAR
Sevcan TATAR	Kübra GÜNEY
Selma EFELER GÜMÜŞKAYA	Işıl Tuana AKGÜL
Şengül TOUMPAN	Abdülkadir BİNİCİ
Sadiye İLHAN	İzzettin KAYA
İbrahim ULUSAN	Kadir DEMİREL
Ahmet Emin VARILCI	Haşim KOÇ

İÇİNDEKİLER

BU CİLTTE BİLDİRİSİ OLANLARIN ALFABETİK LİSTESİ	XI
SUNUŞ	XIII

SEKSIYON VII

BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ

DOĞAN MERT DEMİR: <i>Orta Çağın Sönmeyen Ateşi Neftin Formülü Üzerine</i>	1
EMEL AKAY BOZDOĞAN: <i>İdrîsî'nin Nüzhetü'l-Müştâk Fi İhtirâkı'al- Âfâk Adh Eserinin Batı Literatürüne Göre Değerlendirilmesi</i>	21
M. FATİH ÇALIŞIR: <i>Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın Hâmiliğindeki İlmî Faaliyetler</i>	35

SEKSIYON VIII

DİN VE MEZHEPLER TARİHİ

ABDULLAH MOHAMMADİ: <i>Dini Hareketlerin Zihinleri (Afganistan Taliban Hareketi)</i>	49
DİLAVER AZİMLİ: <i>Safevî Hükümdarı Şah II. İsmail'in Dini Vahdet Politikasına Dair</i>	65
ERKAN GÖKSU: <i>Mukanna' El-Horâsânî ve Sepîd Câmegân (Mubeyyiza) Hâdisesi</i>	85
ERTUĞRUL CEYLAN: <i>Çin İslam Araştırmalarında Gök (天) ve Allah (真主) Kavramları</i>	105
HAMMET ARSLAN: <i>Dinler Tarihçisi Olarak Bîrûnî: Hint Dinlerine Yönelik Araştırma ve Tespitleri</i>	121
MERT KOZAN: <i>Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlığa Karşı Son Pagan Mukavemeti: Iulianus ve Arbogast Örnekleri</i>	145
NARGİZ AKHUNDOVA: <i>About the Politicization of The Safaviyya Sufi Order</i>	161

NİGAR ASGAROVA: <i>İslam In Latin America: The Rise, Challenges and Current Situation</i>	177
OSMAN ORAL: <i>İslam Mezhepleri Tarihi'nde Mâtürîdî</i>	189
SUZAN AKKUŞ MUTLU: <i>Eski Anadolu'da Dini İnançların Savaşlardaki Rolü ve Önemi</i>	213

SEKSIYON IX

KÜLTÜR VE MEDENİYETLER TARİHİ

AHMET ÜNAL: <i>Hitit Tarihi ve Tarih Yazımının Sorunları Üzerine Düşünceler</i> ...	229
AYHAN DOĞAN - EYÜP CÜCÜK: <i>Osmanlı İstanbulu'nda İranlı Matbaa ve Kitapçıların Yasaklı Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme</i>	255
EBDU MANDACI: <i>MÖ I. Binyılda Asur Devleti'nde Maden İşlemeciliği ve Anadolu Madenlerinin Önemi</i>	271
FARUK AKYÜZ - KORAY TOPTAŞ: <i>Yeni Asur Döneminde Anadolu'daki İstihbarat Ağı</i>	291
FATMA ECEM CEYLAN: <i>Çin Tarihine Damgasını Vurmuş İki Türk Denizci Zheng He ve Yiğmiş</i>	309
GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN: <i>Hitit Dini Törenlerinde Müzisyenler</i>	331
HAKAN EROL: <i>Eski Asur Devrinde Anadolu'da Kalay Ticareti</i>	343
HALİL İBRAHİM HANÇABAY: <i>Abbâsî İdarî Tarihi Açısından Önemli Bir Kaynak: Emînüddeve İbnü'l-Muvsalâyâ (ö. 497/1104) ve Risâleleri</i>	361
HÜLYA KAYA HASDEMİR: <i>Asurlu Bir Tüccarın Ölümü ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler: Cenaze Töreni, Ortaklıkların Giderilmesi ve Mirasın İntikali</i>	385
İBRAHİM ÜNGÖR: <i>Erzincan ve Çevresinde Urartu Dönemi Madencilğine Dair Yeni Görüşler</i>	403
İZZET ÇIVGIN: <i>Yakın Doğu Kalkolitiği'nde Karmaşık Toplumun Doğuş İşaretleri: Takas Ağları, Şiddet, Kültürel Temas (MÖ 5500-3300)</i>	425
KURALAY MUHAMADİ: <i>Kültürü Geliştirmeye Yönelik "Kültürel Miras" Programı ve Onun Tarihi Önemi</i>	457

MEHMET DAĞLAR: <i>Safevi Sarayında Bir Kalenteri Dervîsi: Sadiki Bey</i> <i>Azşar</i>	469
MEHMET KILDIROĞLU- BAHATTİN ÇELİK: <i>Urfa'da Bulunan</i> <i>Oğuz Damgaları</i>	477
MEHMET TEZCAN: <i>Çin Kaynaklarındaki “Tian” Dini (Gök, Tanrı)</i> <i>Hangi Dinin Karşılığıdır? (VIII. YY. Başlarında Hye Cho'nun Batıya</i> <i>Seyahati Münasebetiyle)</i>	507
MÜNEVVER EBRU ZEREN: <i>Dunhuang Mogao Mağaralarında Türk</i> <i>Kültürü İzleri</i>	531
MÜSLÜME MELİS SAVAŞ: <i>Ak Hun Kitabeleri</i>	559
NEGİZBEK ŞABDANALİYEV: <i>Türk Kültüründeki “Tepük” Oyunu ve</i> <i>Bunun Adlandırılış Varyantları</i>	579
NEZAHAT CEYLAN: <i>Erzurum ve Erzincan Çevresindeki Urartu Dönemi</i> <i>Kaya Basamaklı Su Tünelleri</i>	589
SAHAR AHMED NAJİ: <i>Ottoman Education in Iraq and its Impact on Iraqi</i> <i>Society</i>	619
SEDEM DİNÇ: <i>Eski Çağ'da Vakıf: Anadolu'dan Bir Vakıf Örneği İason'tan</i> <i>Kraliçe Laodike Vakfı</i>	629
SERDAR OĞUZHAN ÇAYCIOĞLU: <i>1828-1829'da İran ve Türk</i> <i>Kütüphanelerindeki Bazı Yazmaların St. Petersburg'a Nakli</i>	643
SERKAN DEMİREL: <i>Hitit Kentlerinde Yerleşim Dokusu ve Aşağı Kent Olgusu</i> ..	659
TOPÇUGÜL NARMAMATOVA: <i>Toplumsal İletişim Açısından Türk</i> <i>Dünyasında Ritüellerin Rolü: Kırgız ve Twa Türklerinde Kullanılan</i> <i>Günlük Ritüellerin Kıyaslamalı Analizi</i>	683
ÜLKER ÖKTEM: <i>Kültür ve Medeniyetler Tarihi Entelektüel Kültürün İki</i> <i>Öğesi: Bilim ve Felsefe</i>	705
YUSUF KILIÇ: <i>Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Bulgular Işığında Anadolu'da</i> <i>Ön Türk İzleri</i>	727

BU CİLTTE BİLDİRİSİ OLANLARIN ALFABETİK LİSTESİ

SEKSİYON VII

BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ

DOĞAN MERT DEMİR	1
EMEL AKAY BOZDOĞAN	21
M. FATİH ÇALIŞIR	35

SEKSİYON VIII

DİN VE MEZHEPLER TARİHİ

ABDULLAH MOHAMMADİ	49
DİLAVER AZİMLİ	65
ERHAN GÖKSU	85
ERTUĞRUL CEYLAN	105
HAMMET ARSLAN	121
MERT KOZAN	145
NARGİZ AKHUNDOVA	161
NİGAR ASGAROVA	177
OSMAN ORAL	189
SUZAN AKKUŞ MUTLU	213

SEKSİYON IX

KÜLTÜR VE MEDENİYETLER TARİHİ

AHMET ÜNAL	229
AYHAN DOĞAN - EYÜP CÜCÜK	255

EBDU MANDACI	271
FARUK AKYÜZ - KORAY TOPTAŞ	291
FATMA ECEM CEYLAN	309
GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN	330
HAKAN EROL	343
HALİL İBRAHİM HANÇABAY	361
HÜLYA KAYA HASDEMİR	385
İBRAHİM ÜNGÖR	403
İZZET ÇIVGIN	425
KURALAY MUHAMADI	457
MEHMET DAĞLAR	469
MEHMET KILDIROĞLU- BAHATTİN ÇELİK	477
MEHMET TEZCAN	507
MÜNEVVER EBRU ZEREN	531
MÜSLÜME MELİS SAVAŞ	559
NEGİZBEK ŞABDANALİYEV	579
NEZAHAT CEYLAN	589
SAHAR AHMED NAJİ	619
SENEM DİNÇ	629
SERDAR OĞUZHAN ÇAYCIOĞLU	643
SERKAN DEMİREL	659
TOPÇUGÜL NARMAMATOVA	683
ÜLKER ÖKTEM	705
YUSUF KILIÇ	727

SUNUŞ

“Türk ve Türkiye tarihini çağdaş, sosyal bilim anlayışıyla araştırmak ve yaymak; bu alandaki araştırmaları desteklemek ve toplumdaki tarih bilincini geliştirmek” misyonu çerçevesinde faaliyetlerini yürüten Türk Tarih Kurumu, milli bir tarihsel kimliğin oluşmasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir rol üstlenmiş bulunmaktadır.

Dünyayı hâkimiyeti altına alan küreselleşme süreci, köklü milli ve manevi değerleri olmayan veya bunları gereği gibi koruyamayan kültürleri yok ederek milletleri öz kültürlerinden uzaklaştırabilmektedir. Gerek dünyada gerekse bulunduğumuz coğrafyada yaşanan olaylara bakıldığında tarih ve millî kültür bilincine sahip, geçmişten ders çıkarmayı bilen milletlerin her türlü zorluğa karşı kendi varlıklarını korudukları görülecektir. Bu nedenle Türk Tarih Kurumunun insanlığa, tarihe ve geleceğe karşı görev ve sorumlulukları oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Kurumumuzun görev ve sorumluluklarında biri de yeni bulguları ve bilimsel konuları tartışmak üzere toplantılar, kongreler düzenlemektir. Bu toplantı ve kongrelerin en önemlisi Türk Tarih Kongreleridir. Dünyada kendi alanında en saygın kongreler arasında yer alan Türk Tarih Kongrelerinin ilki Atatürk’ün direktifiyle 2-11 Temmuz 1932’de yeni Türk tarih tezinin ve tarih eğitiminde izlenecek yolun öğretmenlere anlatılması amacıyla toplanmış, daha sonra uluslararası nitelik kazanmıştır. Türk Tarih Kongreleri, Türk tarihi ile Türkiye tarihinin önemli olaylarının aydınlatılmasına büyük katkılar sağlamış, ülkeler ve insanlar arasındaki kültürel bağların kurulmasına ve geliştirilmesine de olumlu hizmetlerde bulunmuştur.

Türk ve Türkiye tarihi üzerindeki araştırmalara ve Tarih Kongrelerine gösterilen ilgi o zamandan beri giderek artmıştır. Cumhurbaşkanlarımızın himayelerinde bugüne kadar sürdürülen Tarih Kongrelerinin XVIII’incisine yurtiçi ve yurtdışından yaklaşık 800 bilim insanı katılmıştır.

1-5 Ekim 2018 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen XVIII. Türk Tarih Kongresi; *Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti, Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti, Türk Dünyası Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Kültür ve Medeniyetler Tarihi, Din ve Mezhepler Tarihi, Roma ve Bizans Tarihi ve Medeniyeti, Bilim ve Teknoloji Tarihi, Askerî Tarih, Ayaklanmalar, İsyanlar, Darbeler ve İhtilaller Tarihi, Türk-Ermeni İlişkileri, Tarihçilik, Tarihi Coğrafya, Tarih, Şehir ve Mimari, Göç ve İskân, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, İktisat Tarihi, Hukuk ve Diplomasi, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Vakıflar Tarihi, Hatıralar, Biyografiler, Otobiyografiler* başlıkları altında icra edilmiştir. Bilim insanları ve araştırmacılar, zikredilen konu başlıkları çerçevesinde Türk tarihinin farklı dönem ve alanlarını ele almıştır. Kongrede sunulan tebliğlerin önemli bir kısmını içeren elinizdeki bu eser Türk tarihi hakkında kapsamlı metinler içermektedir.

Bildiri kitabı hazırlanırken kongre program kitapçığındaki konu başlıklarına göre kitabın içindekiler dizini hazırlanmış ve bildiriler on iki ciltte toplanmıştır. Kongre sırasında yoğun bir ilgi gören tebliğlerin bir yayın hâline getirilmesiyle daha geniş kitlelere ulaştırılması umulmaktadır.

Prof. Dr. Birol ÇETİN
Türk Tarih Kurumu Başkanı
Ankara, 2022